

УДК 374

Лактіонова Галина Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу виховних систем у педагогічній освіті Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

E-mail: laktionova_g@voliacable.com

ЩАСТЯ І СУЧАСНА ОСВІТА: ІНФОРМАЦІЯ ДО РОЗДУМІВ

На підставі співставлення результатів досліджень з педагогіки, нейропсихології, соціальної психології, соціології авторка обґрунтовує свою позицію щодо включення проблеми особистого щастя у число тих нагальних проблем, які є викликом для сучасної системи освіти, передусім професійної освіти і освіти дорослих.

Ключові слова: щастя; особистісне щастя; індекс, класифікація і модель щастя; ген щастя; гендерні розбіжності кар'єри; покоління уаунс «яунс» (*уаунс*); система цінностей і особистісних сенсів.

Великі педагоги ХХ століття – А.С.Макаренко і В.О.Сухомлинський – одним із завдань виховання вважали досягнення дитиною свого щастя. У суворі 30-і роки, коли країна тільки-но оговтувалася після громадянської війни, серед стимулів розвитку і саморозвитку особистості Антон Семенович Макаренко виокремив «завтрашню радість». Він наголошував: «Чим старшим є вік, тим далі посовується грань найближчої оптимістичної перспективи. У юнака 15-16 років близька перспектива вже не має такого значення, як у підлітка, якому 12-13. У дорослої людини цілком припустимо наявність тільки далекої перспективи, у залежності від усвідомлення і політичного розвитку даної особистості» [1]. Продовжуючи і розвиваючи підходи Макаренка, Василь Олександрович Сухомлинський найбільш чітко, найпекучішим питанням батьків до себе вважав питання: «Як виховувати? Як знайти гармонію батьківської любові й вимогливості? Як дати дітям щастя?» [2]. На його думку, «тільки разом з батьками, спільними зусиллями учителя можуть дати дітям велике людське щастя» [3]. Отже, лицарі педагогічної справи, новатори і гуманісти, якими були й залишаються А.С.Макаренко і В.О.Сухомлинський, визначали завдання освіти і виховання, керуючись визнанням цінності особистості дитини, її життя. За певних соціальних обставин зміст щастя, у «радянській системі координат», передусім, передбачав готовність бути частинкою «великої спільноти – радянського народу» і, доводити своїми діями вірність настанові, що формулювалася у відомій у ті часи пісні: «Раньше думай о Родине, а потом о себе».

Одним з перших ґрунтовних психологічних досліджень феномену щастя, що відомо авторці цієї статті, стало дослідження професора Оксфордського університету Майкла Аргайла. У своїй книзі «Психологія щастя», яка була видана у 1987 р. англійською, а вже у 1990 р. мала

переклад на російську мову [4], узагальнивши великий за обсягом матеріал, вчений з світовим ім'ям сформулював свої теоретичні підходи. Зокрема, він запропонував визначення щастя, яке розумів не як стан «спалаху», гостре почуття, а як переживання загальної задоволеності своїм життям, загальної рефлексивної оцінки свого буття у минулому і сьогодні, наявності та інтенсивності у ньому позитивних емоцій. Отже, підхід, що був запропонований Аргайлом, базувався не на переживанні, а на наблизенні до ідеалу, суб'єктивному благополуччі (англ. – *subjective well-being*). Майже одночасно з дослідженням Аргайла побачили світ російськомовні переклади книг Дейла Карнегі («Как перестать беспокоиться и начать жить») і Еріка Берна («Игры, в которые играют люди»; «Люди, которые играют в игры»), що виявилися для широкого загалу набагато зрозумілішими й привабливішими за змістом, «рецептами щастя», що передбачали досягання матеріального добробуту. Шанувальниками «Психології щастя» Аргайла стало вузьке коло читачів. На початку нового тисячоліття академік Амосов запропонував термін «рівень душевного комфорту» в якості критерія оцінки ефективності суспільства [5]. Як і Аргайл, Амосов намагався наблизитися до ідеалу.

Звернемо увагу, що за останні десятиліття дослідження щастя стали предметом вивчення не тільки філософів, психологів, неврологів які намагаються зрозуміти почуття людей, а й соціологів, економістів, політологів, для яких важливі нові знання про світ людських цінностей. Перетворюється на традицію проведення щорічних масштабних міжнародних досліджень, конференцій, що присвячені людському щастю; стають бестселерами деякі наукові публікації, серед яких, наприклад, книга професора Гарвардського університету Деніела Гілберта «Спотыкаясь о счастье» (*Stumbling on Happiness*), що з'явилася у 2006 р., а у 2007 р. вже отримала авторитетні нагороди як краще наукове видання й була швидко перекладена на 25 іноземних мов, включаючи російську [6]. У тому ж 2006 р. американський фільм «Маленька міс Щастя» (*Little Miss Sunshine*) претендував на «Оскар» у чотирьох номінаціях й отримав дві нагороди.

Впродовж останнього десятиліття склалася практика підготовки спеціальних щорічних доповідей про рівень щастя у різних країнах (*World Happiness Report*). У доповіді, що на замовлення ООН була підготовлена соціологами Колумбійського університету за підсумками 2012 р., узагальнені результати опитувань у 150 країн світу. Як виявилось, найщасливішими були жителі Данії, Норвегії, Швейцарії Нідерландів, а найщасливішими регіонами – Північна Америка, Австралія і Нова Зеландія. На другій позиції опинилася Західна Європа і Латинська Америка. Україна, що на той момент ще не знала про тяжкі випробування, які на неї очікують, у рейтингу щасливих країн зайняла 87 місце.

Останнім часом великі міжнародні і національні компанії почали визначати індекс щастя й у своїх корпораціях. Поширюється практика визначення найщасливіших міст, вікових когорт. Щодо останніх, то за

результатами досліджень, найкраще себе почувають 15-літні підлітки [7].

Авторитетні наукові часописи публікують статті за результатами досліджень щастя, що урізноманітнюються за кількістю аспектів вивчення й за складом авторів; у всесвітньо відомих університетах створюються дослідницькі центри; розробляється принципово новий інструментарій, який дозволяє замірювати ступінь «щасливості» населення, використовуючи сучасні гаджети; формується віяло теоретичних концепцій та рекомендацій; множитья кількість тренінгових програм, які спрямовані на навчання людей вмінню бути щасливими; з'являються спеціалізовані веб-ресурси, численні популярні видання, публікації. За прикладом «Toyota» маркетингові стратегії вибудовуються на можливостях продукції додавати людям щастя. Підприємства «МакДоналдс» вже кілька років поспіль щорічно проводять «Дні Щастя», за результатами яких частина зароблених у цей день коштів перераховуються на благодійні цілі... Перелік фактів, що доводять зростаючу актуальність проблеми і теми людського щастя, можна продовжувати, але обмежимося лише ще одним: після подій на Майдані утворена на добровільних засадах група, що об'єднала бажаючих долучитися до генерації ідей та розробки стратегії реформування освіти, підготувала проект «Нова Країна», обравши ключовою цінністю особистісне щастя тих, хто вже навчається і буде навчатися [8]. Таким чином, у системі суспільних цінностей особистісне щастя набуває пріоритетного значення, і це потребує реагування з боку педагогічної науки і практики. Між тим термін «щастя» досі відсутній у більшості педагогічних словників останніх часів, включаючи й «Енциклопедію освіти» [9]. Винятком є «Український педагогічний словник», автором–укладачем якого був мудрий і далекоглядний академік С.У. Гончаренко. У цьому виданні щастя трактується як «поняття моральної свідомості, що позначає стан людини, який найбільше відповідає внутрішній задоволеності повнотою й осмисленістю життя, здійсненням свого людського призначення. Поняття «щастя» не лише характеризує певне конкретне об'єктивне положення чи суб'єктивний стан людини, а й виражає уявлення про те, якими повинні бути життя і діяльність людини» [10].

Зазначимо, що визначення поняття «щастя» зазнало суттєвих якісних змін : якщо раніше вважалось, що здійснити вимір внутрішнього стану людини, який співвідноситься з максимальним задоволенням умовами свого буття, відчуттям повноти життя, неможливо, то наразі з появою сучасних технічних засобів комунікації обмежень практично не існує.

З'явилися теорії й класифікації щастя. Наприклад, Деніел Гілберт, який був названий вище, поділяє щастя на природне і синтетичне. На його думку, природне щастя – це той стан, у якому ми перебуваємо, коли досягаємо бажаного. Синтетичне щастя – це почуття, які ми відчуваємо, коли не отримуємо того, що бажали, але маємо інший позитивний результат. Гілберт вважає, що, незважаючи на різне походження, два види щастя не завжди відчуються по-різному. Іншими словами, одне

зовсім не гірше за інше [6, с.105]. Автор звертає увагу на співвідношення щастя і грошей. Економісти і психологи, які впродовж тривалого часу вивчали, яким чином пов'язані багатство і щастя, прийшли до висновку, що щастя зростає завдяки грошам, якщо неможливо людина завдяки їм отримує можливості піднятися по соціальній драбині до рівня середнього класу. Після того, як це відбулося й стабільність ситуації зберігається, рівень матеріального благополуччя вже не впливає на рівень «щасливості» людини [6, с. 257-258].

Принципово новим напрямом у вивченні щастя стають дослідження генетиків і психофізіологів. Декілька років тому дослідники з університету Південної Флориди, Колумбійського університету і Національного університету здоров'я (США) дослідили ДНК 152 чоловіків і 193 жінок. Після вони провели опитування добровольців стосовно відчуттів станів щастя, що передбачало врахування факторів віку, статі, расової приналежності, рівня матеріального забезпечення і самооцінки, сімейного стану, фізичного здоров'я. Виявилось, що жінки, які мають ген моноаміноксидази (МАОА) з низькою активністю почували себе щасливішими у порівнянні з тими жінками, у яких такого варіанту гену не було. Що ж до чоловіків, то вони почували себе менш щасливими у порівнянні з жінками незалежно від ступеню активності зазначеного гену. Поки що немає переконливих пояснень стосовно пояснень виявленої закономірності. Одна з версій стверджує, що причина полягає у дії тестостерону, але цілком можливо, що на відчуття впливають соціальні фактори [11].

Нещодавно британські дослідники з Лондонської школи економіки і політології на підставі вивчення двох з половиною тисяч людей виявили «ген щастя». Йдеться про ген 5-HTT, що відповідає за передачу серотоніна у нервові волокна й може мати звичайну чи скорочену структуру, впливаючи таким чином на обсяг серотоніна і, відповідно, – на настрої. Схильність до гарного настрою успадковується, тому що у кожної людини є дві версії «гена щастя»: одна – від батька, друга – від матері. Комбінація двох версій може бути різною. Сполучення двох довгих версій гена забезпечує найвищу активність передачі серотоніна; сполучення двох його коротких версій визначає мінімальну активність; комбінація довгої і короткої версії дає проміжний результат. Але дослідження свідчать, що відчуття щастя залежать не тільки від генетичних чинників. Гени створюють лише передумови, але важливу роль відіграють соціальні фактори, результати взаємодії особистості з оточуючим середовищем [12].

Цікавою та аргументованою, на наш погляд, є точка зору російсько-ізраїльського психофізіолога Вадима Ротенберга, який разом з Віктором Аршавським сформулював у другій половині ХХ ст. міждисциплінарну концепцію пошукової активності. На думку Ротенберга, довга версія НТТ-5 – це не ген щастя, а ген пошукової поведінки, результатом якої при певних соціальних умовах стає відчуття щастя як відображення задоволення своїм життям. Під таким фокусом бачення

Ротенберг інтерпретує результати соціологічного дослідження, що було проведено у 2010 р. у низці країн Далекого Сходу. Дослідники встановили, що серед жителів цих країн переважають люди з короткою версією серотонінового гену, але, незважаючи на це, на Далекому Сході відсутні яскраво виражені емоційні розлади на кшталт депресії. На відміну від авторів дослідження (Chiao, Blevinsky), які пояснювали цей феномен розвиненим почуттям колективізму, характерним для жителів Далекого Сходу, Вадим Ротенберг вважає, що причина у більш глибоких культурних коренях, у менталітеті: культури Далекого Сходу традиційно орієнтовані не на пошук засобів, завдяки яким світ зазнає суттєвих змін, а на максимальну інтеграцію, розчинення у ньому. Саме Схід подарував світу численні методи і прийоми релаксації та медитації, що дозволяють зберігати емоційну рівновагу без активного пошуку зміни ситуації. З огляду на таку точку зору колективізм сприяє створенню комфортного соціального і психологічного клімату, що не вимагає пошукової активності, і саме з цієї причини її відносно низький рівень не викликає зростання кількості депресивних станів [13].

Серед моделей щастя, які вже також з'явилися у науковому оберті, на наш погляд, цікавою є модель, яку запропонувала Керол Рафф. Ця модель, що може знайти використання у педагогіці, має 6-ти складових, а саме: 1) самосприйняття; 2) особистісне зростання; 3) наявність мети; 4) рівень фахової кваліфікації; 5) незалежність; 6) стосунки з іншими людьми.

Психолог Ед Дінер сформулював важливий висновок про те, що частота наших позитивних переживань має більше значення ніж їхня інтенсивність. Отже, щастя – це сума подій, нехай навіть не значних, але радісних. Людина, у житті якої таких подій більше, може почувати себе щасливішою за ту, що лише одного разу пережила щось грандіозне [14].

Дослідження також засвідчили, що існують відмінності у шансах на щастя чоловіків і жінок. Незважаючи на те, що з боку генетики деякі переваги мають жінки, соціальні фактори, без сумніву, залишаються на боці чоловіків. Згідно з моделлю Керол Раф щастя передбачає можливості для зростання, включаючи професійний розвиток. Але наразі, якщо типовий розвиток жіночої та чоловічої кар'єри відобразити у графіку, то чоловічий варіант можна презентувати у вигляді висхідної, а жіночий – як синусоїду з підйомами і падіннями, що пояснюються народженням дітей, а з часом – проблемами у власному здоров'ї, актуальністю допомоги літнім батькам, родичам, підростаючим онукам.

Візьмемо до уваги, що низка соціокультурних факторів, передусім, стереотипи громадської думки, обумовлюють існування обмежень для жінок навіть при рівності прав обох статей на законодавчому рівні. У політиці, вищих щабелях влади, науки, бізнесі жінки явно «програють», незважаючи на усі зрушення, початок яким розпочалися у другій половині ХХ ст.

Світова статистика свідчить, що при зайнятості на аналогічних

посадах заробітна плата жінок у порівнянні з чоловіками нижча на 10-30% у залежності від країни. Слід врахувати й той факт, що робочий день професійно зайнятих жінок, які не мають можливості скористатися послугами найнятого персоналу, триває на 4-6 год. більше. Зазначені години витрачаються на виконання обов'язків з догляду за дітьми, членами родин, на вирішення побутових проблем. Для жіночих кар'єр типовими є два бар'єри, що створюються внаслідок так званих ефектів «слизької підлоги» та «скляної стелі». Ефект «слизької підлоги» характерний для початку кар'єри і обумовлений відмовою від високих професійних домагань і ризиків, що пов'язані з ними. Наприклад, молода дівчина, потрапивши на роботу в магазин парфумів чи одягу у великому торговельному центрі, вважає себе успішною і сподівається, що саме тут вона може зустріти свого казкового принца. Близьк «слизької підлоги» настільки прибавливий, а бажання отримати у подарунок «красиве життя» таке велике, що дівчина відмовляється від саморозвитку, зосереджуючись на удосконаленні свого зовнішнього вигляду. Результатом такого вибору часто стають не тільки втрачені ілюзії, але й сфальшоване життя.

Ефект «скляної стелі» виникає, як правило, тоді, коли жінка на певному етапі просування по кар'єрній драбині зустрічається з обмеженнями, які можна побачити, відчути не відразу. Наприклад, при розгляді на посаду керівника високого рівня двох рівнозначних кандидатів, одним з яких є жінка, «за якою ніхто не стоїть», вибір частіше буде на користь чоловіка. Водночас є й «хороші новини» для жінок. Якщо у високорозвинених країнах Заходу державна підтримка жінок-керівників з'явилася ще у 60-х роках минулого століття, то наразі визнання необхідності залучення жінок до управління відбувається на Далекому Сході. Планується, що до 2020 р. 30% керівних посад у Японії будуть належати жінкам [15]. За оцінками експертів-футурологів, у майбутньому жінки отримають переваги при прийомі на роботу, тому що у порівнянні з чоловіками вони мають більш розвинену інтуїцію, кращі навички комунікації, запит на які зростатиме. Таким чином, передумови для відчуття щастя жінками у професійній сфері мають шанси на покращення.

Система професійної освіти і освіти впродовж життя має допомогти жінкам і чоловікам жити «довго і щасливо» і підготувати їх до конструктивного вирішення, а також до попередження типових проблем, що можуть виникати на різних етапах професійної кар'єри і життєвого циклу, а також про шляхи їх пом'якшення, попередження. Звернемо увагу ще на одну нову оптимістичну складову у розвитку людської спільноти. На думку деяких фахівців-футурологів, цінності матеріалістичного і споживацького ставлення до життя починають втрачати свою привабливість. Люди працюють все напруженіше і заробляють більше грошей, але з кожним днем стає все більше очевидним, що щастя не можна дати як пігулку, вибір на його користь – це персональна справа кожного. Гроші можуть і мають бути засобом, але не метою, вони не

можуть дати щастя у прямому значенні цього слова. Як занотував Папа Римський, виступаючи на Даоському форумі 2014 р., одне із завдань виживання та розвитку світової спільноти полягає у тому, щоб «гроші служили людям, а не правили ними» [15].

З огляду на вищевикладене, згідно з моделлю Рафф, а також з урахуванням значення самосприйняття, соціальних контактів для відчуття щастя цікавою і значимою тенденцією XXI ст. є поява серед представників успішних підприємців особливої групи, що отримала назву «яунс» (yawns) : аббревіатура від «young and wealthy, but normal» – «молоді і благополучні, але нормальні». У США «яунс» – це вже не окремі особи з числа 30-40-річних мільйонерів, які усвідомлено витрачають гроші на благодичність, а певний прошарок. Для «яунсів» великого значення мав приклад Білла Гейтса, Уоррена Баффета, які звернулися до найзаможніших людей планети із зверненням об'єднати зусилля і засоби для поліпшення життя на Землі. До зазначеної групи належать, передусім, ті мільярдери і мільйонери-підприємці, які заробили, а не успадкували свої статки і не є топ-менеджерами з високою заробітною платою чи лікарями-протезистами. Останні, вступаючи у клас мільйонерів, як правило, не переймаються соціальними проблемами і не поділяють альтруїстичні погляди. Опитування заможних англійців, проведене газетою «Санді телеграф», яка й запропонувала термін «яунс», дозволив з'ясувати, що для більшої половини респондентів-мільйонерів зростання свого капіталу не є пріоритетом. За Ю. Сіговим, понад 40% з них вважають, що варто більше часу присвячувати сім'ї, а також витрачати гроші на благодійні цілі, на вирішення соціальних проблем, які поліпшують життя людей.

Альтруїзм здатний додати відчуття щастя. Про це свідчить не тільки приклади голлівудської кінозірки Анджеліни Джоулі, фотомоделі світового рівня Наталі Водянової, відомого актора і режисера Родіона Нахапетова, але й численні приклади волонтерів у сучасній Україні, серед яких чоловіки і жінки, представники різного віку, різних професій і соціального статусу, яких об'єднує спільна справа і спільна система цінностей. З педагогічного фокусу бачення значення добре продуманих і організованих соціальних ініціатив, колективних творчих справ полягають у тому, що завдяки ним збагачуються соціальні зв'язки, виникає не тільки почуття задоволеності від самореалізації, але й азарту, гордості від здійснення сміливого замислу, інноваційної ідеї. Отже, перетворюючись на пам'ятні радісні життєві події, такі ситуації додають щастя та заохочують до повторення досвіду.

Як доводять сучасні дослідження, не тільки «яунс», але й сучасна молодь у порівнянні зі своїми попередниками менше зорієнтовані на матеріальне благополуччя, віддаючи перевагу можливостям для самореалізації. Такий результат, наприклад, було зафіксовано у дослідженні Санкт-Петербурзького інституту сучасного розвитку у 2013 р. На думку директора Інституту економічних стратегій Олександра Неклесса, йдеться не про ідеалізацію життя, а про визнання його цінності:

«воно тільки одне, і його не варто витратити, а золото душі не є золотом зовнішнього світу. Разом з тим одне одного не виключає, а скоріше доповнює: своєрідна алхімія особистості і розуміння справжніх цінностей роблять людину сучаснішою і разом з тим затребуваною» [16].

Цілком зрозуміло, що у рамках статті можна тільки торкнутися такої важливої й одночасно складної проблеми, якою є проблема людського щастя. Тема щастя пов'язана, передусім, з проблемою сенсів людського існування, вибору і визначення системи життєвих цінностей. Реалії українського сьогодення, на наш погляд, надають підтвердження тому, що нехтування самопочуттям людей, ігнорування прогресуючого зростання кількості нещасливих людей обертається загрозами для національної безпеки. Щастя країни передбачає щастя її громадян, а роль системи освіти полягає не тільки у наданні системи знань, але й у допомозі визначенню змісту поняття «особистісне щастя», системи цінностей і життєвих стратегій. Вкрай важливо, щоб особистісне щастя співвідносилось з творенням самого себе і своєї країни, громади, налаштуванням на освіту впродовж життя. Ще один висновок полягає у тому, що вчителі самі мають бути щасливими, і в цьому сенсі є що обговорювати, вирішувати. І нарешті, ще один висновок «загального плану», для якого, на нашу думку, презентований матеріал надає підстави: сучасна педагогіка ускладнюється; вона потребує врахування не тільки даних психології, але й соціології, біології, антропології, генетики, нейрофізіології, культурології, футурології, етнографії, економіки, й сучасна система вітчизняної педагогічної освіти і освіти дорослих мають визнати цей виклик і знайти дієві відповіді на нього.

Література

1. Макаренко А.С. Полн. собр. соч. В 8 т. / Антон Семенович Макаренко. – М.: Мысль, 1987. – Т. 1. – С. 315.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський // Рад. Україна. – 1968. – 8 груд. (284).
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Т. 3. – К.: Рад. Школа, 1977. – С. 29.
4. Аргайл М. Психология счастья / Аргайл Майкл. Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. М.В. Клярина. – М.: Прогресс, 1990. – 336 с.
5. Амосов Н. Мое мировоззрение – 2001 / Николай Амосов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.07.2014 <http://www.icfcst.kiev.ua/AMOSOV/outlook1_r.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
6. Гилберт Д. Спотыкаясь о счастье / Дэниел Гилберт. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – С. 262.
7. Мельников С. Проект «Всемирное исследование ценностей» (World Values Survey) подводит итоги / Сергей Мельников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 16.09.2014 <<http://www.religiopolis.org/publications/5396-v-tolerantnyh-obschestvah-ljudi-schastlivee.html>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
8. Візійний проект «Нова Країна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 17.08.2014 <<http://novakraina.org/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
9. Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.:

Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

10. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 370.

11. Ученые нашли у женщин ген счастья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 02.08.2014 <<http://inosmi.ru/world/20120902/198166903.html>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

12. За настроение человека отвечает «ген счастья» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 12.09.2014 <http://www.gazeta.ru/science/news/2014/01/09/n_5864613.shtml>. – Загол. з екрану – Мова рос.

13. Ротенберг В. «Гены счастья» или генетические предпосылки поискового поведения / В. Ротенберг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 23.07.2014 <http://rjews.net/v_rotenberg/genes.html>. – Загол. з екрану – Мова рос.

14. Гилберт Д. Наука об улыбке / Дениел Гилберт // Стратегии. – 2012. – №3. – С. 34-40; Топ-10 цитат первого дня Давосского форума [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 23.09.2014 <<http://top.rbc.ru/economics/23/01/2014/900963.shtml?autoplay>>. – Загол. з екрану – Мова рос.

15. Папа Римский призвал бизнесменов правильно распределять богатства // Экономика. – 2014. – 22 января [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 14.08.2014 <<http://www.km.ru/economics/2014/01/22/vsemirnyiekonomicheskii-forum-v-davose/730476-papa-prizval-biznesmenov-obespec>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

16. Малышева Елена. Будущее экономики: математика и личностный рост // Московские новости. – 2014. – 15 февраля. – № 664 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 24.09.2014 <http://www.mn.ru/business_economy/20140212/369782109.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

Laktionova Galyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Senior Researcher of the Educational Systems in Pedagogical Education Department, Institute for Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine
E-mail: laktionova_g@voliacable.com

HAPPINESS AND MODERN EDUCATION: INFORMATION FOR THE REFLECTIONS

Summary. This article covers the issue of rightfulness of introducing of the notion of individual happiness into the pedagogical terminology. During last decades both philosophers, psychologists, neuroscientists and psychophysicologists, geneticists, sociologists, economists, politicians have shown their growing interest in researches of happiness issues. New technologies allow measuring the level of happiness, getting new knowledge both about the person and about dynamics of his/her values. Meanwhile in author's opinion on pedagogy can find use for the model of happiness offered by Carol Ryff. Taking into account recognition of importance of the level of professional qualification and personal development, the article covers the issue of gender diversity in careers of men and women, there have been provided arguments for the conclusion that there are real chances for improvement of self-awareness of working women in the nearest future. The author also emphasizes a new tendency showing that altruistic values and desire «to be» not only «to have» matter more for the representatives of new generations of entrepreneurs.

The material being introduced allows the author to provide rationale for her opinion about the importance of the individual happiness problem and specify several «problem zones» of the pedagogical practice.

Key words: happiness, personal happiness; index, classification and the model of happiness; happiness gene; career gender differences; representatives of yawms; system of values and personal meanings.

Bibliography

1. Makarenko A.S. Poln. sobr. soch. V 8 t. / Anton Semenovych Makarenko. – M., 1987. – T. 1 – S. 315.
2. Sukhomlyns'kyy V.O. Bat'kivs'ka pedahohika / V.O. Sukhomlyns'kyy // Rad. Ukrainy. – 1968. – 8 hrud. (284).
3. Sukhomlyns'kyy V.O. Vybrani tvory v 5 t. / V.O. Sukhomlyns'kyy. – T. 3. – K.: Rad. Shkola, 1977. – S. 29.
4. Argajl M. Psihologija schast'ja / Argajl Majkl. Per. s angl. / Obshh. red. i vstup. st. M.V. Kjarina. – M.: Progress, 1990. – 336 s.
5. Amosov N. Moe mirovozzrenie – 2001 / Nikolaj Amosov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 15.07.2014 <http://www.icfcst.kiev.ua/AMOSOV/outlook1_r.html>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
6. Gilbert D. Spotykas' o schast'e / Djeniel Gilbert. – M.: Al'pina Pablisher, 2015. – S. 262.
7. Mel'nikov S. Proekt «Vsemirnoe issledovanie cennostej» (World Values Survey) podvodit itogi / Sergej Mel'nikov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 16.09.2014 <<http://www.religiopolis.org/publications/5396-v-tolerantnyh-obschestvah-ljudi-schastivee.html>>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
8. Vizynnyy proekt «Nova Krayina» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: 17.08.2014 <<http://novakraina.org/>>. – Zahol. z ekranu. – Mova ukr.
9. Entsyklopediya osvity / APN Ukrainy; hol. red. V.H. Kremen'. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
10. Honcharenko S.U. Ukrainys'kyy pedahohichnyy slovnyk / Semen Ustymovych Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – S. 370.
11. Uchenye nashli u zhenshhin gen schast'ja [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 02.08.2014 <<http://inosmi.ru/world/20120902/198166903.html>>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
12. Za nastroyenie cheloveka otvechaet «gen schast'ja» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 12.09.2014 <http://www.gazeta.ru/science/news/2014/01/09/n_5864613.shtml>. – Zagol. z ekranu – Mova ros.
13. Rotenberg V. «Geny schast'ja» ili geneticheskie predposylki poiskovogo povedeniya / V. Rotenberg [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 23.07.2014 <http://rjews.net/v_rotenberg/genes.html>. – Zagol. z ekranu – Mova ros.
14. Gilbert D. Nauka ob ulybke / Deniel Gilbert // Strategii. – 2012. – №3. – S. 34-40; Top-10 citat pervogo dnja Davos'skogo foruma [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 23.09.2014 <<http://top.rbc.ru/economics/23/01/2014/900963.shtml?autoplay>>. – Zagol. z ekranu – Mova ros.
15. Papa Rimskij prizval biznesmenov pravil'no raspredeljat' bogatstva // Jekonomika. – 2014. – 22 janvarja [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 14.08.2014 <<http://www.km.ru/economics/2014/01/22/vsemirnyi-ekonomicheskii-forum-v-davose/730476-papa-prizval-biznesmenov-obespec>>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
16. Malysheva Elena. Budushhee jekonomiki: matematika i lichnostnyj rost vechnyj student // Moskovskie novosti. – 2014. – 15 fevralja. – № 664 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: 24.09.2014 <http://www.mn.ru/business_economy/20140212/369782109.html>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.